

EÖTVÖS KÁROLY I N T É Z E T

„Egyetemi Demokrácia” - Jogi háttér tanulmány

1. A művelődéshez való jog - az oktatás és a tudomány szabadsága

A kultúra és a tudomány eredményeiből való részesedéshez való jogot, az oktatáshoz való jogot és az oktatás, a tudomány és a művészet szabadságának garantálását a szélesebb értelemben felfogott művelődéshez való jog fogalma fogja közre. Szociológiai alapvetés, hogy az oktatás, azaz annak eredménye, a tanultság az emberi jogok tényleges élvezetének előfeltétele. Az általános emberi egyenlőség alapértékké válásával az oktatásra hárul a feladat, hogy megteremtse a politikai jogok gyakorlásából eredő felelősségérzetet. Nyilvánvaló az oktatás jelentősége az egyén jövője szempontjából, a munkamegosztásban elfoglalt hely, a jövedelmi szint, az életmód jelentős mértékben ettől függ. Az oktatásban való részesedés a társadalmi esélyegyenlőség megteremtésének legfőbb módszere, hátrányos helyzetben lévő társadalmi csoportok felemelkedésének leghatékonyabb módja.¹

A művelődéshez való jog alapvető emberi jog. A jog ennek megfelelően biztosítja az ingyenes és kötelező általános iskolai tanulmányokat, a mindenki számára hozzáférhető közép- és felsőfokú oktatást, illetve az általános iskolai oktatásból kimaradt személyek számára alapfokú tanulmányokat. A művelődéshez való jog az oktatáshoz való hozzáférés mellett kizárja az oktatás terén bármilyen megkülönböztetést és magában foglalja az oktatási követelmények és elvárások megállapítását, illetve az oktatásban szereplők bizonyos mértékű anyagi támogatását. A művelődéshez való jog, amellelt, hogy alapvető jog, más emberi jogok érvényesülésének alapvető feltétele és eszköze.²

Az oktatáshoz való jogot említi többek között Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (26. cikk), A gazdasági, szociális és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmánya (13. és 14. cikk), Az emberi jogok európai egyezménye (1. protokoll 2. cikk), az Egyezmény a nőekkel szembeni hátrányos megkülönböztetések (diszkrimináció) minden formájának felszámolásáról (10. cikk), az Egyezmény a gyermek jogairól (28. és 29. cikk), Az ember és a népek jogainak afrikai kartája (17. cikk) és Az emberi jogok amerikai egyezményének San Salvador protokollja (13. cikk) is említi.

Az Alaptörvény XI. cikkében gyakorlatilag átvette az Alkotmány korábbi rendelkezéseit. Az oktatáshoz való joggal összefüggésben újdonságként jelent meg a középfokú oktatás kötelező előírása mellett ingyenességének biztosítása is. Erről – bár a tankötelezettség teljesítésének előfeltétele és ilyenként magától értetődő volt – korábban jogszabályként csak a közoktatási törvény rendelkezett. Az Alaptörvény XI. cikk (1) bekezdése kimondja, hogy minden magyar állampolgárnak joga van a

¹ Jost Delbrück: The Right to Education as an International Human Right. *German Yearbook of International Law* 35. kötet (1992) 92. és következő oldalak

² A Human Rights-Based Approach to Education for All. UNESCO and UNICEF, 2007, 7. o.

művelődéshez. A (2) bekezdés szerint Magyarország ezt a jogot a közművelődés kiterjesztésével és általánossá tételével, az ingyenes és kötelező alapfokú, az ingyenes és mindenki számára hozzáférhető középfokú, valamint a képességei alapján mindenki számára hozzáférhető felsőfokú oktatással, továbbá az oktatásban részesülők törvényben meghatározottak szerinti anyagi támogatásával biztosítja. A (3) bekezdés szerint törvény a felsőfokú oktatásban való részesülés anyagi támogatását meghatározott időtartamú olyan foglalkoztatásban való részvételhez, illetve vállalkozási tevékenység gyakorlásához kötheti, amelyet a magyar jog szabályoz.

Az Alaptörvény X. cikk (1) bekezdése szerint Magyarország biztosítja a tudományos kutatás és művészeti alkotás szabadságát, továbbá – a lehető legmagasabb szintű tudás megszerzése érdekében – a tanulás, valamint törvényben meghatározott keretek között a tanítás szabadságát. A (2) bekezdés szerint a tudományos igazság kérdésében az állam nem jogosult dönteni, tudományos kutatások értékelésére kizárólag a tudomány művelői jogosultak. A (3) bekezdés pedig kimondja, hogy Magyarország védi a Magyar Tudományos Akadémia és a Magyar Művészeti Akadémia tudományos és művészeti szabadságát. A felsőoktatási intézmények a kutatás és a tanítás tartalmát, módszereit illetően önállóak, szervezeti rendjüket törvény szabályozza. Az állami felsőoktatási intézmények gazdálkodási rendjét törvény keretei között a Kormány határozza meg, gazdálkodásukat a Kormány felügyeli.

A tanulás szabadságát értelmezve az Alkotmánybíróság alkotmányellenesnek minősítette azt a törvényi rendelkezést, amely a közügyektől való eltiltás hatály alatt álló állampolgártól megtagadta a felsőfokú tanulmányok folytatását. A testület rámutatott, hogy ez rendelkezés a szakági megkülönböztetés nélküli, általános kizárást tartalmaz [35/1995. AB határozat].

A tanuláshoz való jog nem jelenti azt, hogy az állam a tanulásban való részvételt köteles lenne mindenki számára, az oktatás minden szintjén és valamennyi világnézet keretében állami, illetve önkormányzati intézményekben garantálni. Az oktatási intézményhálózat működtetésével kapcsolatos – ebben a tekintetben legfőbb – állami kötelezettség a hátrányos megkülönböztetés tilalma [18/1994. AB határozat].

A tudományos élet szabadságából – amely egyébként tágabb értelemben a véleménynyilvánítási szabadsághoz kapcsolódik – következik az államnak az a kötelezettsége, hogy tartsa tiszteletben a tudományos élet teljes függetlenségét. Ez a jog elvileg mindenkit megillet, a tényleges jogosultak azonban a tudomány művelői. A tudományos minőség meghatározásában a tudomány autonómiája alapján kizárólag a tudomány művelői jogosultak dönteni [34/1994. AB határozat].

Az Alkotmánybíróság szerint az állampolgárok művelődéshez való joga akkor valósul meg a felsőfokú oktatásban, ha az mindenki számára képességei alapján hozzáférhető, továbbá az oktatásban részesülők anyagi támogatást kapnak. A testület szerint az államnak a felsőoktatással kapcsolatos alkotmányos feladata, hogy a tanuláshoz való jog objektív, személyi és tárgyi előfeltételeit megteremtse és azok fejlesztésével e jogot igénye szerint bármely, a felsőfokú oktatásban való részvétel szempontjából megfelelő képességekkel rendelkező állampolgár számára biztosítsa [1310/D/1990. AB határozat].

Az Alkotmánybíróság rámutatott arra is, hogy az „az államra sokirányú szabályozási, szervezési és ellátási feladatok hárulnak az állami és a nem állami felsőoktatási intézmények működési feltételeinek kialakításában [19/B/1994 AB határozat].”

Más határozatában pedig kiemelte, hogy az „oktatáshoz való jog részeként a felsőfokú tanulmányok folytatásához való jog gyakorlása [...] csak úgy biztosítható, ha az állam megteremti a felsőfokú tanulmányok folytatásának a feltételeit” [1024/B/2004 AB határozat].

2. A felsőoktatás

Az oktatáshoz való jog, a tanulás és a tanítás szabadsága eltérő tartalommal bírnak és különböző követelményeket támasztanak az oktatás különböző területein, a közoktatásban, illetve a felsőoktatásban. Míg az általános iskolai oktatás kötelező és ingyenes, addig a felsőoktatáshoz való jog akkor valósul meg, ha a felsőoktatás mindenki számára a képességei alapján hozzáférhető és az oktatásban részesülők anyagi támogatást kapnak.

Mint azt fentebb említettük, az állam feladata, hogy a tanuláshoz való jog objektív személyi és tárgyi előfeltételeit megteremtse és fejlessze, ezáltal az általa fenntartott vagy támogatott intézményekbe való bejutás lehetőségét igénye szerint bármely, a felsőfokú oktatásban való részvétel szempontjából megfelelő képességekkel rendelkező állampolgár számára biztosítsa. Az Alkotmánybíróság szerint az állam e feladata azonban programszerű, megvalósítása a gazdasági teherbíró-képesség függvénye, bírósági úton éppen ezért kikényszeríteni nem lehet [1310/D/1990. AB határozat].

A felsőoktatáshoz való jog szoros kapcsolatban áll több más alapjoggal, megvalósulása feltételezi a tudomány szabadságának érvényesülését, szabadságjogi tartalmához tartozik a tanszabadság és a tanítás szabadsága is. Az Alkotmánybíróság rámutatott, hogy a felsőfokú tanulmányok folytatásához való jog továbbá közvetlenül kapcsolódik az általános személyiségi jognak ahhoz az összetevőjéhez, amely a személyiség szabad kibontakozását, a személyi adottságok és törekvések kifejlesztettségét, érvényesíthetőségét garantálja [35/1995. (VI. 2.) AB határozat]. Emellett szoros összefüggést mutat a munka és a foglalkozás megválasztásának szabadságával, mivel a munka és a foglalkozás végzésének előfeltételül egyre gyakrabban szabnak meghatározott képzettséget [1310/D/1990. AB határozat].

A felsőoktatásról szóló 2011. évi CCIV. törvény szerint a felsőoktatás rendszerének működtetése az állam, a felsőoktatási intézmény működtetése a fenntartó feladata [2. § (2) bekezdés]. Az állam egyrészt maga tart fenn felsőoktatási intézményeket, másrészt széleskörűen biztosítja az intézményalapítás lehetőségét másoknak is. Magyarországon tehát állami és nem állami felsőoktatási intézmények egyaránt működhetnek. Az intézménylétesítés joga az állam mellett megilleti az országos kisebbségi önkormányzatokat (de a helyi önkormányzatokat már nem), az egyházi jogi személyeket, gazdálkodó szervezeteket, alapítványokat és közalapítványokat, vagy vallási tevékenységet végző szervezeteket [4. § (1) bekezdés]. A működés megkezdéséhez az Országgyűléstől kapott állami elismerés szükséges [6. (1) bekezdés].

Valamennyi felsőoktatási intézményre vonatkozik az ismeretek, információk tárgyilagos és többoldalú közvetítésének, illetve a pártoktól, politikától való függetlenség követelménye. Az állami, és az országos kisebbségi önkormányzati felsőoktatási intézménynek emellett vallási és világnézeti kérdésekben semlegesnek kell maradnia. A magán és egyházi felsőoktatási intézmények világnézeti szempontból elkötelezett intézményként is folytathatják tevékenységüket. Az Alaptörvény a képességei alapján mindenki számára hozzáférhető felsőfokú oktatást biztosítja, amely alapján a megfelelő képességekkel rendelkezők az általuk szabadon választott felsőoktatási intézményben folytathatnak felsőfokú tanulmányokat. A megfelelő képességhez kötöttségből természetesen következik a megfelelő képesség ismérveinek, a felvételi követelményeknek jogszabályok, illetve a felsőoktatási intézmény által történő meghatározásának lehetősége. A képességek mérésének, a felsőfokú tanulmányokra legalkalmasabb jelentkezők kiválasztásának módja pedig a felvételi eljárás.³

³ Sári János – Somody Bernadette: *Alapjogok*, Osiris, Budapest, 2008. 299. o.

Az alkotmánybíróság több határozatában is foglalkozott a felvételi követelményekkel. Fentebb már utaltunk arra, hogy a testület 35/1995. (VI. 2.) számú határozatában a felsőoktatáshoz való jog alkotmányellenes korlátozásnak találta azt a törvényi szabályozást, amely a felsőoktatás valamennyi intézménytípusából, szakágazatából képzési szintjéből és formájából a megkülönböztetés lehetősége nélkül kizárta a közügyektől eltiltás hatálya alatt álló személyeket. Ugyanakkor a 12/1996. (III. 12.) AB határozat szerint nem minősült alkotmányellenesnek, hogy a felsőoktatási intézmény a felvételt büntetlen előlethez köthette. A 28/2005. (VII. 14.) AB határozatban a testület az új érettségi-felvételi rendszerrel foglalkozott, amelyben megszűnt a felvétel vizsga, ugyanakkor jelentős mértékben megnőtt a felvételt is megalapozó érettségi szerepe. Az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a radikális változást jelentő új rendszer bevezetése nem felelt meg a kellő felkészülési idő követelményének és a jövőre nézve alkotmányos követelményként ennek betartására hívta fel a jogalkotót. Az Alkotmánybíróság továbbá megállapította, mulasztásos alkotmányértéshez vezetett azon szabályok hiánya, amelyek megfelelően biztosították volna, hogy a különböző években érettségizettek azonos eséllyel nyerhessenek felvételt a kívánt felsőoktatási intézménybe.

A tanszabadság, a tudományos kutatás, a művészi alkotótevékenység szabadsága részben azokban a jogokban fejeződik ki, amelyeket a felsőoktatási törvény biztosít az oktatás szereplői számára. A felsőoktatási törvénynek a felsőoktatási intézményekre szabva meg kell erősítenie a hallgatók alkotmányos jogait, egyebek mellett emberi méltóságukat, vélemény szabadságukat, lelkiismereti és vallásszabadságukat. A hallgatót továbbá speciálisan a hallgatói jogviszonyához, e körben tanulmányaihoz kapcsolódó jogok illetik meg. Így például joga van arra, hogy igénybe vegye a rendelkezésre álló eszközöket, létesítményeket, szolgáltatásokat; összeállítsa tanulmányi rendjét. A kínálati sokszínűség és az oktatóválasztás szabadságának elve alapján a hallgatónak joga van ahhoz is, hogy megválassza a tantárgyakat, látogassa az előadásokat, szemináriumokat; válasszon a párhuzamosan meghirdetett előadások, gyakorlatok, szemináriumok és más foglalkozások, illetve oktatók között. A hallgató joga továbbá, hogy vagyoni viszonyaira, jövedelmi helyzetére, tanulmányi eredményére tekintettel pénzügyi, illetve természetbeni gondoskodásban részesülhessen. A hallgatót megilleti az érdekérvényesítés és a jogorvoslat joga is. Az oktatói munkakörben foglalkoztatottak – többek között – megilleti az jog, hogy emberi méltóságát és személyiségi jogait tiszteletben tartsák; meghatározza az oktatott tananyagot, megválassza az általa alkalmazott oktatási és képzési módszereket; világnézete és értékrendje szerint végezze oktatói munkáját anélkül, hogy annak elfogadására kényszerítené vagy készítené a hallgatót. Ez a joga természetesen nem terjedhet ki arra, hogy az oktatási helyzetet arra használja fel, hogy párpolitikai üzeneteket, pártpolitikai propagandatevékenységet végezzen.

3. A felsőoktatási intézmények autonómiája

A tudományos élet szabadságát valamint a tanszabadságot és a tanítás szabadságát valósítja meg a felsőoktatási intézmények autonómiája. A felsőoktatási intézmény autonóm működése tehát alkotmányos alapokon nyugszik. Az egyetemi autonómia a 13. század óta az európai alapértékek egyike, mely a korábbi Alkotmány és a jelenleg hatályos Alaptörvény értelmében is alkotmányos védelmet élvez. Bár a köztársasági Alkotmány kifejezetten nem rendelkezett róla, az Alkotmánybíróság megszilárdult gyakorlata alapján a felsőoktatási autonómia magából az Alkotmányból ered.

Az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint az egyetemi autonómia a felsőoktatáshoz való jog intézményes kereteinek biztosítója és az állam tudományos kérdésekben semlegességének garanciája. „A tudományos, oktatási és kutatási tevékenység szabad művelésének ... alapvető biztosítója az

*önkormányzatisággal, autonómiával rendelkező felsőoktatási intézmények megteremtése*⁴ Ezért az egyetemeket mint tudományos intézményeket a végrehajtó hatalommal szemben függetlenség és önkormányzati jogok illetik meg. Az elsősorban a végrehajtó hatalommal szemben élvezett függetlenségben megmutatkozó autonómiának a hordozója az egyetem mint intézmény. Az egyetemmel „szemben merül fel az az elvárás, hogy a tanszabadság letéteményese legyen, s biztosítékot jelentsen a tudományos kutatás szabadságának érvényesítéséhez is”.⁵ Az Alkotmánybíróság megállapította továbbá, hogy ez az autonómia nem csupán a szűk értelemben vett oktatási, kutatási és tudományos tevékenységre terjed ki, hanem a tudomány autonómiájának biztosítása érdekében az intézmény szervezetalakítási, működési és gazdálkodási függetlenségére is.⁶ Az Alaptörvény X. cikke egy komoly kiegészítéssel és apróbb változtatásokkal szövegezte újra a korábban az Alkotmány 70/G. §-ában biztosított tudományos szabadságot.

Alkotmány	Alaptörvény
2. § (1) A Magyar Köztársaság független, demokratikus jogállam.	B) cikk (1) Magyarország független, demokratikus jogállam.
„70/F. § (1) A Magyar Köztársaság biztosítja az állampolgárok számára a művelődéshez való jogot.	XI. cikk (1) Minden magyar állampolgárnak joga van a művelődéshez.
(2) A Magyar Köztársaság ezt a jogot a közművelődés kiterjesztésével és általánossá tételével, az ingyenes és kötelező általános iskolával, képességei alapján mindenki számára hozzáférhető közép- és felsőfokú oktatással, továbbá az oktatásban részesülők anyagi támogatásával valósítja meg.”	XI. cikk (2) Magyarország ezt a jogot a közművelődés kiterjesztésével és általánossá tételével, az ingyenes és kötelező alapfokú, az ingyenes és mindenki számára hozzáférhető középfokú, valamint a képességei alapján mindenki számára hozzáférhető felsőfokú oktatással, továbbá az oktatásban részesülők törvényben meghatározottak szerinti anyagi támogatásával biztosítja.
„70/G. § (1) A Magyar Köztársaság tiszteletben tartja és támogatja a tudományos és művészeti élet szabadságát, a tanszabadságot és a tanítás szabadságát.	X. cikk (1) Magyarország biztosítja a tudományos kutatás és művészeti alkotás szabadságát, továbbá - a lehető legmagasabb szintű tudás megszerzése érdekében - a tanulás, valamint törvényben meghatározott keretek között a tanítás szabadságát. (3) Magyarország védi a Magyar Tudományos Akadémia és a Magyar Művészeti Akadémia tudományos és művészeti szabadságát. A felsőoktatási intézmények a kutatás és a tanítás tartalmát, módszereit illetően önállóak, szervezeti rendjüket törvény szabályozza. Az állami felsőoktatási intézmények gazdálkodási rendjét törvény keretei között a Kormány határozza meg, gazdálkodásukat a Kormány felügyeli.

⁴ 41/2005. (X. 27.) AB határozat.

⁵ 861/B/1996. AB határozat.

⁶ 41/2005. (X. 27.) AB határozat.

(2) Tudományos igazságok kérdésében dönteni, kutatások tudományos értékét megállapítani kizárólag a tudomány művelői jogosultak.”

X. cikk (2) Tudományos igazság kérdésében az állam nem jogosult dönteni, tudományos kutatások értékelésére kizárólag a tudomány művelői jogosultak.

Az Alkotmány és az Alaptörvény is garantálja tehát a tudományos élet szabadságát és azt, hogy tudományos igazságok kérdésében az állam nem, kizárólag a tudomány képviselői jogosultak dönteni. Az Alaptörvény ugyanakkor azzal egészítette ki a szabályozást, hogy kimondta: az egyetemek gazdálkodási rendjét a kormány határozza meg és felügyeli gazdálkodásukat. Az Alaptörvény szövege ezzel változást hozott az Alkotmányhoz képest, mert – az egyetemi autonómia szempontjából – különválasztotta az egyetemek gazdálkodását az oktatási és kutatási tevékenységtől. Míg utóbbi területen továbbra is önállósággal bírnak az egyetemek, a gazdálkodásuk rendjének kormány általi meghatározása és gazdálkodásuk felügyelete már nem ellentétes az Alaptörvény szövegével.

A felsőoktatási autonómia védelmének egyik alkotmányos pillére annak garantálása, hogy az egyetemeket megillető önkormányzati jogokat az intézményi autonómia hordozója: az oktatók, a kutatók és a hallgatók közössége által alakított, az ő részvételüket biztosító szervek gyakorolják; ebbe külső szakembereket vagy a fenntartó képviselőjét csak az intézményi autonómia biztosítása mellett vonják be. Az Alkotmánybíróság erre a logikára alapozta döntését a 41/2005. (X. 27.) határozatban (az irányító testületről) és a 39/2006. (IX. 27.) AB határozatban (a gazdasági tanácsról).⁷ A két, felállítani tervezett testületnek eltérő arányokban, de az oktatási miniszter és a szenátus által kinevezett személyek lettek volna tagjai.

A hét-kilenc tagú irányító testületben a törvény ugyan az egyetemi szervek által delegált tagok többségét írta elő a miniszteri delegáltakkal szemben, de a tagok – a rektor kivételével – az előírások értelmében külső személyek lettek volna, akik többségének felsőfokú végzettséggel sem kellett volna rendelkeznie. A tagok ráadásul több szálon függték volna a minisztertől. Erre figyelemmel az Alkotmánybíróság a testületet lényegileg a felsőoktatási intézménytől független, külső döntéshozó szervnek minősítette. Ennek alapján pedig a 41/2005. (X. 27.) AB határozat az irányító testület jogköreit az egyetemet megillető intézményi autonómia alkotmányellenes korlátozásának értékelte: „[...] tekintettel arra, hogy az irányító testület a felsőoktatási intézménytől idegen, a miniszter által irányított szervezet, ezért az intézményi autonómia körébe tartozó ... döntések meghozatalára nem

⁷ Az **irányító testület** az egyetem stratégiai döntéshozó szerve lett volna, abba (az egyetem méretétől függően) két-három főt az oktatási miniszter, négy-öt főt a szenátus delegált volna. Jogkörei kiterjedtek volna az egyetem intézményfejlesztési tervének (ennek részeként a kutatási-fejlesztési innovációs stratégiát), az egyetem költségvetésének elfogadására és döntött volna az egyetem szervezeti tagozódásának meghatározásáról valamint a gazdaságtalan tevékenységek, szervezeti egységek átalakításáról vagy megszüntetéséről. Az irányító testület alkotmányellenességét a 41/2005. (X. 27.) AB határozat mondta ki.

A **gazdasági tanács** a rektor javaslattételi jogának korlátozásával avatkozott volna be a szenátus döntéseibe. A gazdasági tanács két-három tagját az oktatási miniszter, három-négy tagját a szenátus delegálta volna, a tanácsnak tagja lett volna a rektor és a gazdasági főigazgató is. A törvényben meghatározott tárgykörökben kizárólag a rektor, kizárólag a gazdasági tanács egyetértésével terjeszthetett volna elő javaslatokat. Ezek a tárgykörök magukban foglalták az intézményfejlesztési tervről, a költségvetésről és beszámolórol, a gazdálkodó szervezetben való részvételről, vagyon hasznosításáról, fejlesztés indításáról, az egyetem szervezetének meghatározásáról szóló előterjesztéseket. A gazdasági tanács alkotmányellenességét a 39/2006. (IX. 27.) AB határozat mondta ki.

A **konzisztórium** három tagját az egyetem, a hallgatói önkormányzat és az egyetem gazdasági-társadalmi környezetének meghatározó szereplőinek jelölése alapján delegálja a miniszter, ezen kívül tagja a testületnek a rektor és a kancellár. A konzisztórium egyetértése nélkül a szenátus nem fogadhatja el az egyetem intézményfejlesztési tervét (ennek részeként a kutatási-fejlesztési innovációs stratégiát), a költségvetést és a beszámolót, továbbá a vagyongazdálkodásról és a gazdálkodó szervezetben való részvételről szóló előterjesztéseket.

jogosult”. A határozat szerint ezek a döntések ugyanis az önkormányzati jogkörbe tartozó lényegi kérdéseket érintettek volna, mint például az intézményfejlesztési terv részeként a kutatási-fejlesztési-innovációs stratégia elfogadása, a költségvetés és a beszámoló elfogadása, a gazdaságtalan tevékenység és szervezeti egység átalakítása, megszüntetése, a szervezeti tagozódás meghatározása.

A 39/2006. (IX. 27.) AB határozat ezen túlmenve, ennél is egyértelműbben fogalmazott: „[a] gazdasági tanács mégsem tekinthető a felsőoktatási intézmény autonóm képviselői szervének, hiszen ebben a testületben az oktatási és kulturális miniszter által delegált tagok is szavazati joggal bírnak. Ezért a gazdasági tanács a felsőoktatási intézmény autonómiájába tartozó önkormányzati jogokat nem gyakorolhat. Ebből következően a gazdasági tanács nem akadályozhatja meg az önkormányzati szervek döntéseinek meghozatalát, az önkormányzati jogok gyakorlását sem.”

Bár az idézett határozatok a korábbi Alkotmány alapján születtek, az egyetem mint intézmény autonómiájára vonatkozó elvi jelentőségű megállapításai továbbra is irányadónak tekinthetők. E tekintetben az Alaptörvény nem hozott változást.⁸ Az alkotmánybírói gyakorlat alapján megállapíthatjuk, hogy az egyetemi autonómia nem zárja ki teljesen az autonóm jogkörök törvényi korlátozását. A felsőoktatási intézményektől idegen testületet azonban nem lehet felhatalmazni az egyetemi autonómiával védett, az intézményi autonómia hordozói számára biztosított önkormányzati jogosultságok gyakorlására, mert ez az autonómia elvonását jelentené.

Az egyetemi autonómia védelmének másik kulcskérdése az autonómia különböző aspektusainak megítélése. Az Alaptörvény ugyan csak a kutatás és a tanítás terén biztosít önállóságot, ennek elválasztása a gazdálkodási autonómiától nem lehet abszolút, hiszen az oktatás és kutatás nem lehet független annak szervezeti kereteitől és pénzügyi feltételeitől.

Ezt az összefüggést a korábbi alkotmánybírói gyakorlat is elismerte. Az Alkotmánybíróság idézett döntései kimondják, hogy az egyetemek oktatási, kutatási és tudományos tevékenysége nem választható el a gazdálkodásuktól: a tudomány autonómiájának biztosítása érdekében az intézményeket szervezetalakítási, működési és gazdálkodási önállóság is megilleti. Az Alkotmánybíróság mint autonóm, önkormányzatisággal bíró intézményeket védi az egyetemeket, melyek mint intézmények képesek a tudomány államtól való független műveléséhez szükséges kereteket biztosítani. Az Alkotmánybíróság szerint „[a] támadott rendelkezés] az irányító testületet a felsőoktatási intézményben folytatott, a felsőoktatási intézmény autonómiájával védett tudományos, oktatási és kutatási tevékenységet érintő, alapvető döntések meghozatalára (pl.: az intézmény fejlesztési tervének az elfogadása, szervezeti tagozódásának a megállapítása, a költségvetés és az annak teljesítésére vonatkozó beszámoló elfogadása, a rektor megbízására vonatkozó előterjesztés megtétele, stb.) hatalmazza fel”.⁹ Az Alkotmánybíróság tehát a már idézett 2005-ös döntésében az egyetem költségvetéséről szóló döntéshozatalt (a gazdálkodás esszenciális dokumentumát) az intézmény oktatási, kutatási és tudományos tevékenységét érintő, alapvető döntésnek tekintette.

A tudományos élet szabadsága és a tudományos igazságokról szóló döntésbe való állami beavatkozás tilalma összeegyeztethetetlen az egyetemek gazdálkodásába való korlátlan beavatkozással. Ha úgy értelmeznénk az Alaptörvénynek a gazdálkodás felügyeletéről szóló kitételét, mint amely a kormánynak alkotmányosan korlátlan felügyeleti lehetőséget biztosít, azzal kiüresítenénk az egyetemeknek – az Alaptörvényben is garantált – oktatási, kutatási és tudományos függetlenségét. Ebből az következik, hogy az egyetemek gazdálkodása feletti kormányzati irányítási jogkör

⁸ Vö. pl. 13/2013. (VI. 17.) AB határozat [32]-[34] az Alaptörvény hatálybalépése előtt hozott alkotmánybírói határozatok hivatkozhatóságáról.

⁹ 41/2005. (X. 27.) AB határozat

alkotmányosan csak addig terjedhet, amíg az nem sérti az egyetem oktatási, kutatási és tudományos önállóságát. Utóbbi az egyetemi gazdálkodás feletti kormányzati jogköröknek is alkotmányos korlátját képezi.